

İnsan mənzərələri

Pirayə xanıma

Nazim HİKMƏT

Əvvəli ötən saylarımızda

Dəmirin,
kömürün,
şəkürin
və qırmızı misin
və ipəyin
və sevdanın
və zülmün
və höyatın
və göy üzünün
və səhranın
və mavi okeanın
və irmaqların
susqun-susqun,
qüssə ilə
axıb gətirdiyi yerlərin
və şumlanmış torpağın rəngi
və
şəhərlərin bəxti
bir sübh vaxtı
döyüşür bütöbün
onlar
ağır əllərini
qaranlığa
və torpağa dayayıb,
dikəldikləri zaman -
ən saf aynalarda
ən rəngli şəkəlləri
əks etdirən onlardır.
Onlardır
yenən və yenilən!
Çox sözlər
dedilər haqlarında:
məsolan,
qollarındakı zəncirdən
savayı
itirəcək
bir şeyləri yox imiş...

Susdu
qarson Mustafa.
Baş əspaz

Mahmud Aşor çaşdı:
- Bir az qoribo,
bir az qorxulu dastandı, - dedi.
Dustaq
az aşın duzu deyil,
xatəli şeylər yazır.
Fəqət,
yavrum,
sənin yanlıq səsin varmış,
qaydasında da oxuyursan,
adamın üroyinə
təsir çöyür.
Bitdimi?
- Yox, bu əvvəlidir hələ.
- Onda
arkasını oxu görək.
Qarson Mustafa
başladı dastanı oxumağa:
- 1918-ci və 1919-cu il.
Hekayəti-Qarailan.
Baş əspaz
Mahmud Aşor soruşdu:
- Dastanın adını bu?
- Boli.
- Oxu, görək.
- Əd-alovu
və xəyanəti gördük,
yanan gözələrimizlə
seyr etdik dünyanı -
1918-ci ildə İstanbulu,
1919-cu ildə mayında İzmiri,
sonra
Manisanı,
Monomoni,
Aydimi,
Akhızarı.
yoni,
mayın əvvəlindən
iyunun ortasına qədər,
yoni,
mayın əvvəlindən
iyunun ortasına qədər,
yoni,
tütün yığılan,
yoni,

arpa biçilib qurtaran vaxt
Əd-alovu
və xəyanəti gördük,
yanan gözələrimizlə
seyr etdik dünyanı -
Adana,
Antep,
Urfa,
Maraş
işğal olunmuş -
amma
döyüşürlər,
döyüşürlər əfələr...
Döyüşürlər bizimkilər...
Antepilər
silah dölisidilər.
Uçan durmanı gövündən,
qaçan dovşanı
ayağından vururlar
və
orobatin üstündə
təzo,
yaşıl səlvi kimi
dindik dururlar.

Antep isti
və
qorxulu yerdir.
Antepilər
silah dölisidilər.
Antepilər igid
və cösür adamlardılar.

Qarailan
Qarailan olmamışdan əvvəl
Antep kondirində
çöl siçanı kimi
bir şey idi -
qorxaq,
məzlum,
yoni buyruq qulu -
onu götür,
bunu götür...
"İgidlik"
atla,
silahla olur,
onun
nə atı vardı,
nə silahı -
boynu sapdan inco,
başı qarğızdan
yəkə idi.

Qarailan
Qarailan olmamışdan əvvəl.
Çavurlar
şöhəro girondo
Antepilər
qorxusundan
fistiq ağacının təpəsinə
çıxmış
Qarailanı
yərə endirdilər,
bir ata mindirdilər
və
olino
mauzer verdilər.
Antep çətin yerdir -
Qırmızı qayaltqlar,
ini, yamyaşıl kortonkolələr.
İsti buludlar

dolaşır havada -
clodon-clo,
belədon-belo...
Gavurların
topu vardı -
tutmuşdular topoləri.
Antepilər
düzəngahda
sıxışmışdılar.
Gavurların
yağdırdığı mömnilər
yeri lərvəyə gotirdi...
Gavurlar
tutmuşdular topoləri -
axan
irmaq deyil,
Antepin qanıydı, qanı...
Düz ovada
bir gül fidanı idi
Qarailanın
Qarailan olmamışdan
əvvəl səngəri -
arkasında
ha gizlənsə də
görünürdü
qorxusu
və qarğızdan yəkə başı.

Antep isti
və
qorxulu yerdir.
Antepilər
silahı canlarından
çox sevirilər,
Antepilər igid insanlardı.

İfəqət
gavurların topu vardı,
və
çarə nədir,
Antepilər düz ovanı
gavura
təslim edəcəkləridi.
Qarailan
Qarailan olmamışdan əvvəl
vecinə də olmazdı
qiyamətə dok
gavura versəydilər Antepi.
Çünki -
onu götür,
bunu götür, -
düşünməyə macal tapmamışdı,
yaşamışdı
bir çöl siçanı kimi,
qorxa-qorxa,
məhzun-məhzun...
Səngəri bir gül
fidanı idi,
yatmışdı arkasında
üzüqoylu,
birdən
ağ daşın altından
bir qara ilan
çıxartdı başını -
dərisi işil-ışıl,
gözləri alov-alov,
dili haça.

Qofildon
bir güllə
üzdü başını

qaldı qıvrıla-qıvrıla...
qara ilanın,
Qarailan
Qarailan olmamışdan övvəl
qara ilanın
aqibətini görüncə,
atdı qorxaqlığını,
unutdu
bir çöl şiçanı olduğunu,
ömründə
ilk dəfə düşündü
və hayqırdı
səsi gəldikcə:
"İbrət al,
döli könlüm,
dəmir sandıqda gizlənson də,
tapacaq səni
ağ daşın altında
qara ilanı
tapan ölüm..."

Və
bir çöl şiçanı
kimi yaşayıb,
bir çöl şiçanı kimi
qorxaq olan
Qarailan
sırılayıb atıldı irəli,
boğdu namus antepçiləri -
soyirdilər atlarını arxasınca
və
gavurları təpolərdə yendilər
və
bir çöl şiçanı
kimi yaşayıb,
bir çöl şiçanı kimi
qorxaq olan adama
"Qarailan!" dedilər...
Və
biz bunu
bələ eşitdik,
bələ duyduq
və
dostəsinin başında
illorcə şən-şöhret qazanan
Qarailanı,
antepçilərin adını
dastanımızın
birinci səhifəsində
yazdıq."

- Yavrum,
yaşasın Qarailan,
eşq olsun antepçilərə!
Bax,
bunu yaxşı yazıb,
bəyəndim.
Daha
bir xeyli şey
deyəcəkdə Mahmud Aşər,
amma
içəridən çağırırdı:
- Qarson!
İfkiyyət Alparsəy -
şux qəhqəhəli adam -
idi çağırın,
konserv zavodunun sahibi
və
silah taciri.
- Mədən suyu götür mənə,
deyəson,
saxtadı sizin
bu Kavaklıdərə
şərabları,
mədəmi qızcırdı...
- Yox,
bəyim,
şərablarımız...
- Sus.
Təz mədən suyu götür.
Qarson Mustafanın

dodaqları tırədi,
yanəqları qızardı,
pis söz deməkdan
özünü güclə saxladı,
getdi
və
Baş aşpaz Mahmud Aşərə
dedi:
Bu boy şərabı boyonmodi,
mədəsinə
pis təsir çəliyib,
mədən suyu istəyir.
Baş aşpaz Mahmud Aşər
övvəlcə çaşdı,
sonra yüngülcə gülümsündü:
- No olar,
mədən suyu istəyir,
ver içsin,
amma
mon golonə qədər
dastanın arxasını oxuma.

Bayırda
nom torpaq kimi yədi qaranlıq,
sıxsan,
ovulacaqdı sanki...
Rəislərin üstündə
inanılmaz sürotlə
şütüyürdü
Anadolu sürot qatırı...

Bir əzdan
Baş aşpaz Mahmud Aşər
gəldi.
Qarson Mustafa
başladı dastanı
yanıncıq qaldığı
yerdən oxumağa.

- 1920-ci il
və
"İkəkəyətə-Arxavəli İsmayıl".
Od-alovu
və
xəyanəti gördük.
Düşməni ordusu
yənə başladı irəliləməyə.

Akhisar,
Karacabəy,
Bursa
və
Bursanın
Şorq somtında Ağsu...
Döyüşə-döyüşə
geri çəkildik.
1920-ci il
avqust ayının iyirmisində
Uşaq işğal olundu,
Sonra Nazilli.
Yaralı
və hirsli idik.
Od-alovu
və
xəyanəti gördük.
Dözdük.
1920-ci ilin
fevralı,
martı,
aprel, mayı.

Bolu,
Düzce,
Geyuz,
Adabazarı...
Xilafət ordusu
və
Aznəvur üşyanları,
o cümlədən,
Konya...
Səhər-səhər
beş yüz qaçaq oşğər
və
yaşıl bayraqla
Delibəş girdi şəhərə.

Oluddin toposinə
üç gün, üç gecə
hakim oldular
və
Manavğat istiqamətində
gedərkən
atlarının tərkində
kosılmış başlar vardı...
Və
sonra Kütahya:
dörd top
və
min sakkiz yüz atlı.
xəyanət,
yoni, çərkəz. Ödhom...
Bir gecə vaxtı
kilim
və
xalı yüklü qatırları,
qoyun
və
mal-qara sürülərini
qabaqlarına qatıb,
düşməni tərəfə keçdilər.
Ürəkləri qara,
kəmərləri
və
qamçılardan gülmüşdən,
atları
və özləri kök,
yağlı...
Od-alovu
və
xəyanəti gördük.
Ruhumuz fırtınalı,
amma başımız dımdık.
Qolbimiz
sevğisiz və çhırrəsiz.
Atlarımız
sısqa və yaraşqsız,
yoni,
bəyim,
qulluq görməmiş,
fəqət,
çöldə kişnoyib-kükromədən
səbirlə
və
qaydasında qaçmağı
bacarırdılar.
İnsanların əyinlərində
uzun oşğər şineli,
hamısının da ayağı yalın.
başlarında qalpaq,
ürəklərində kədər,
cəyni zamanda,
müdhış bir ümid...
Bir də
bədənlərində
gülə yarası olan
insanlar vardı,
unudulmuşdular,
yatırdılar
kənd evlərində
arxası üstə,
yan-yana,
oşğər paltarları,
oşğər çəkmələri kimi...
kiminin
oli qopmuşdu,
kiminin burnu -
ovuclarında
torpaq və qan vardı...
Və
qaçaq oşğərlər keçirdilər
kəndin üst
tərəfindən,
yalın ayaqları ilə,
ac
və mərhəmətsizdilər,
mauzerdən
başqa bir şeyləri
yox idi.

və Bolu dağında
bir bükümlük
siqaret kağızı,
bir çimdik duz
və
bir tiko sabun üçün,
kimi desən,
uçurumdan üzəşəği
yuvarlayırdılar.
Və
çox uzaq,
çox uzaq
İstanbul limanında
gecənin
bu gec vaxtında
lazların gəmilərinə
silah və oşğər paltarları,
bir də,
ümid və hürriyyət
yükləyirdilər.
Laz gəmiləri
şəbatlə ağacəndədi,
üç tonndan
on tona qədər tutur,
sındıq
və
tütən götürüb,
şokor və zeytun yağları
aparırlar.
İndi
sırr aparırdılar,
böyük sırr!
Qaranlıq suda
düşməni taretlərinin
önündən keçib,
usta-usta,
kurnaz-kurnaz,
moğnur-moğnur
girdilər Qara dənizə.
Gəminin sükanında
və
göyortəsində cəsur,
qartalburun,
səhbət etməyi xoşlayan
insanlar vardı.
Və
onlar
üstü lacıvord hamsilərinin,
qarğıdalı çörəyinin
barəkəti uğrunda
heç kimdən
heç nə gözləmədən
bir türkü
söyləyirmişlər kimi
ölə bilirdilər!..
Ardı var...

Hazırladı:
DİLSUZ

